

Eerstegraadslerarenopleiding

10
voor
de
leraar

Kennisbasis Geschiedenis

versie maart 2018 | ingangsdatum studiejaar 2018-2019

Voorwoord

Vanaf 2016 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de lerarenopleidingen in verschillende fases met veel enthousiasme gewerkt aan de herijking van de 60 kennisbases die sinds 2008 ontwikkeld zijn. Voor u ligt het mooie resultaat van de gezamenlijke inspanningen.

De kennisbases zijn herijkt op zowel de inhoud, het niveau als de breedte van de vakkennis. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die een inhoudelijke en vakoverstijgende verwantschap hebben. De inhoud van elke kennisbasis is uiteindelijk gevalideerd door het werkveld en externe inhoudelijke deskundigen. Het resultaat is in overeenstemming met landelijke eisen.

De lerarenopleidingen kunnen tevreden terugkijken op een periode waarin zij veel hebben gediscussieerd, geschaafd en bijgesteld. Een periode waarin lerarenopleiders intensief hebben nagedacht over hun vak, de didactiek en het minimale niveau dat een startbekwame leerkracht moet beheersen. Met de inzet van zoveel betrokken mensen wordt dit eindresultaat breed gedragen.

Al deze activiteiten hebben ook nog iets anders opgeleverd. Het bracht collega's van diverse instellingen met elkaar in contact. Ze kregen gelegenheid om met vakgenoten te discussiëren en daarmee hun eigen expertise aan te scherpen. Ook de contacten met het werkveld zijn versterkt. De samenwerking geeft een impuls aan de betrokkenheid van de lerarenopleiders bij de kwaliteitsverbetering en hun professionalisering.

Permanente kwaliteitszorg is essentieel voor de maatschappelijke opdracht. De kennisbases leveren daarvoor de ijkpunten. Het zijn geen statische documenten. De kennisbases blijven met enige regelmaat bijstelling nodig hebben vanwege vakinhoudelijke veranderingen, pedagogisch-didactische eisen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht. Dat houdt het gesprek over de inhoud van de lerarenopleidingen volop in leven en draagt daarmee bij aan de kwaliteitsslag die met het ontwikkelen van de kennisbases wordt beoogd.

De lerarenopleidingen weten elkaar beter te vinden en pakken uitdagingen gezamenlijk op. Hiermee dragen zij bij aan een goede opleiding voor de nieuwe generatie leraren en het onderwijs in Nederland.

Ik dank allen die hieraan hebben bijgedragen.

mr. Thom de Graaf,
voorzitter Vereniging Hogescholen

Inhoud

	Voorwoord	2
1	Inleiding	4
	Algemene toelichting	4
	Verantwoording	4
	Beschrijving kennisdomeinen	4
	Redactie en validering	4
2	Algemene toelichting	5
	Versterken kenniscomponent	5
	Ontwikkeling kennisbases	5
	Herijking kennisbases	6
	Herijkingsproces	6
3	Verantwoording	8
	Relatie met de kennisbasis van de tweedegraadslerarenopleiding	8
	Relatie met de kennisbasis van de universitaire lerarenopleidingen	11
	Opbouw van de kennisbasis	12
4	Beschrijving kennisdomeinen	13
	Opbouw kennisdomeinen	13
	Domein 1: Conceptuele principes van geschiedenis	13
	Domein 2: Wetenschappelijke grondslagen en ontwikkelingen	17
	Domein 3: Historische vakkennis	21
	Domein 4: Vakdidactiek geschiedenis	30
5	Redactie en validering	35
	Redactieteam	35
	Valideringsgroep	35

1 Inleiding

Voor u ligt de herijkte kennisbasis van de eerstegraadslerarenopleiding Geschiedenis. Deze kennisbasis beschrijft wat minimaal van een startbekwame leraar mag worden verwacht, zowel qua inhoud als het bijbehorende niveau, ongeacht de instelling waar de student is opgeleid. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van deze kennisbasis.

Deze herijkte kennisbasis is geldig met ingang van het studiejaar 2018-2019 en is in eerste instantie bedoeld voor de lerarenopleiders zelf, maar ook voor hun studenten of externe belanghebbenden.

De kennisbasis is als volgt opgebouwd:

Algemene toelichting

In het hoofdstuk *Algemene toelichting* is informatie opgenomen over de aanleiding, ontwikkeling, inhoud en herijking van de kennisbases.

Verantwoording

In het hoofdstuk *Verantwoording* geeft het redactieteam van de kennisbasis een toelichting op de totstandkoming van de herijkte kennisbasis en legt het verantwoording af over de gemaakte keuzes.

Beschrijving kennisdomeinen

In het hoofdstuk *Beschrijving kennisdomeinen* zijn de vakinhoudelijke en vakdidactische (sub)domeinen opgenomen evenals het minimale niveau waarop de student de (sub)domeinen moet beheersen.

Redactie en validering

In het hoofdstuk *Redactie en validering* vindt u een overzicht van de redactie- en valideringsleden die betrokken zijn geweest bij de herijking van deze kennisbasis.

2 Algemene toelichting

Versterken kenniscomponent

In de eerste jaren van dit millennium was er brede kritiek op de vakinhoudelijke en vakdidactische kwaliteit van de lerarenopleidingen. Als antwoord hierop presenteerde staatssecretaris Van Bijsterveldt in 2008 de nota *Krachtig meesterschap, kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011*. Een onderdeel van de kwaliteitsagenda betreft de verbetering van de vakinhoudelijke kwaliteit van de lerarenopleidingen. 'Het eindniveau van de opleidingen wordt duidelijk vastgelegd. Hiertoe ontwikkelen de opleidingen in samenwerking met het afnemende veld een gezamenlijke kennisbasis, eindtermen en examens'.

De gezamenlijke lerarenopleidingen hebben met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap afspraken gemaakt om de kenniscomponent binnen de opleidingen te versterken. Het systeem van kennisborging bestaat uit drie landelijke kwaliteitsinstrumenten: kennisbases, kennistoetsen en peer-review. Alle activiteiten zijn ondergebracht in het programma *10voordeleraar*, onder de paraplu van de Vereniging Hogescholen. Ruim duizend lerarenopleiders werken binnen kennisnetwerken gezamenlijk aan de kwaliteitsinstrumenten. Met elkaar bepalen en borgen ze het minimale eindniveau van een afgestudeerde student. Ook andere deskundigen maken onderdeel uit van de processen voor legitimatie en validatie.

Ontwikkeling kennisbases

In de periode 2008-2011 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de hbo-lerarenopleidingen gezamenlijk de kennisbases ontwikkeld. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk-deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van de inhoud. In totaal zijn 62 kennisbases opgesteld. Na validatie van de kennisbases hebben de opleidingen hun onderwijsprogramma aangepast. Het kader van de kennisbases legt voor 80% de brede en gemeenschappelijke basis vast van wat in de opleiding aan bod komt. Daarbuiten is er ruimte voor een eigen profilering van de individuele instelling.

De kennisbases sluiten aan bij het hbo-niveau: NLQF, Dublin-descriptoren en hbo-kwalificaties. Dit betekent dat een afgestudeerde student een brede kennis moet hebben van het vakgebied waarin hij les gaat geven en dat hij boven de stof staat. Ook moet aandacht besteed worden aan de verwante of aanpalende vakken van het vakgebied, waarin later wordt lesgegeven. Voor de leraar in de bovenbouw havo en vwo betekent dit dat hij zijn leerlingen kan adviseren en wegwijzen maken in de mogelijke vervolgoopleidingen die voortbouwen op zijn vak, kan aangeven wat de beroepsgerichte toepassingen (en de ontwikkelingen) van het vak zijn en dat hij zijn leerlingen voorbereidt op het (landelijke) examenprogramma. Daarnaast vormen de kennisbases de uitwerking van de wettelijke bekwaamheidseisen zoals vastgelegd in het beroepsregister leraar. De kennisbases bevatten daarmee de beschrijving van de

vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische kennis én vaardigheden die een student moet beheersen op het moment van afstuderen.

Hoewel niet specifiek aangegeven in de kennisbases, heeft elke leraar een rol in taalgericht of taalontwikkelend vakonderwijs. Leerlingen zijn in vaklessen (vak)taal aan het verwerven, waarbij taalontwikkeling en begripsontwikkeling hand in hand gaan. Het betreft zowel *Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid* (DAT) als *Cognitieve Academische Taalvaardigheid* (CAT). Taalgericht lesgegeven komt naar voren bij de gebruikte vakdidactische werkvormen en de taalgerichtheid van toetsen en beoordelen.

Herijking kennisbases

Vakinhoudelijke veranderingen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht maken het wenselijk dat iedere kennisbasis met enige regelmaat wordt beoordeeld op de inhoud en waar nodig wordt aangepast. Dit maakt ook deel uit van de afspraken met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In het studiejaar 2015-2016 is gestart met het herijken van de oorspronkelijke kennisbases.

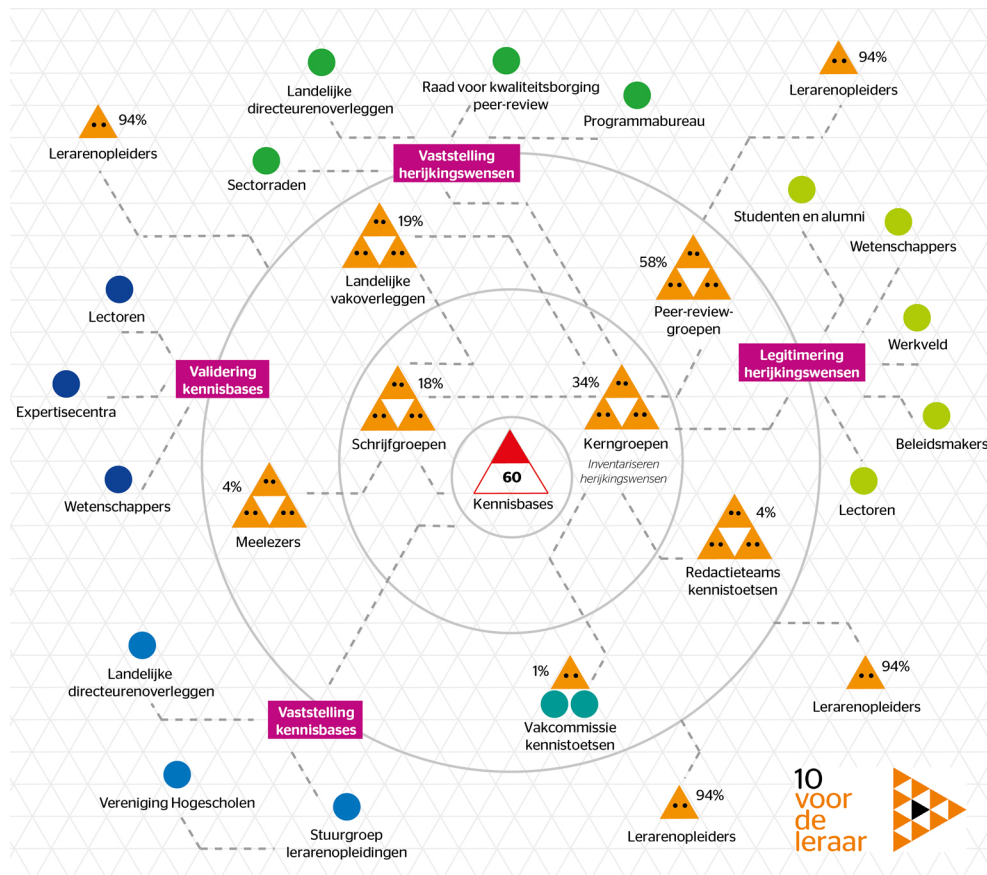
De kennisbases zijn door de lerarenopleidingen herijkt op inhoud en niveau. Ook is gekeken naar de breedte van de vakkennis, zodat de kennisbases het desbetreffende werkterrein (basisonderwijs, tweedegraadsgebied, eerstegraadsgebied) van de toekomstige leraar geheel dekt. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die inhoudelijk en vakoverstijgende verwantschap kennen. Daarnaast is de nadruk gelegd op de implementatie van een aantal (maatschappelijk) belangrijke vakoverstijgende thema's. De herijkte kennisbases zijn getoetst aan de laatste wetenschappelijke inzichten van het vak, de ontwikkelingen in het werkveld en veranderingen op het gebied van landelijk beleid.

Herijkingsproces

Het herijkingsproces is zodanig vormgegeven dat iedereen die betrokken is bij een vak of opleiding gevraagd of ongevraagd mee kon denken, zodat er een breed draagvlak voor de kennisbasis bestaat. Lerarenopleiders vormden de spil bij het herijkingsproces.

Voor elke kennisbasis heeft de kerngroep bestaande uit lerarenopleiders van de verschillende instellingen de herijkingswensen geïnventariseerd en ter legitimatie voorgelegd aan relevante betrokkenen, waaronder alumni, lectoren, wetenschappers en/of beleidsmakers. Het definitieve herijkingsvoorstel is vastgesteld door een vaststellingscommissie, waarin onder andere het landelijk overleg vakmasters (LOVM) deel van uitmaakte. Hun specifieke taak was erop toe te zien dat de vastgestelde procedure juist is gevolgd. Zo hebben ze bijvoorbeeld bekeken of alle belanghebbenden afdoende zijn gehoord en of de gemaakte keuzes voldoende zijn toegelicht.

Na vaststelling van het herijkingsvoorstel is de schrijfgroep aan de slag gegaan met het herschrijven van de kennisbasis. Onder leiding van het LOVM is het opgeleverde concept gevalideerd door vertegenwoordigers van het werkveld, van de wetenschap en van eventuele vakverenigingen. Na verwerking van de opmerkingen zijn de herijkte kennisbases met een positief advies van het LOVM door de Stuurgroep Lerarenopleidingen van de Vereniging Hogescholen bestuurlijk vastgesteld.

Figuur 1. Betrokkenen bij het herijkingsproces kennisbases lerarenopleidingen.

3 Verantwoording

Relatie met de kennisbasis van de tweedegraadslerarenopleiding

De kennisbasis geschiedenis voor de eerstegraadslerarenopleiding beschrijft de vakinhoudelijke kennis die nodig is om als leraar op masterniveau te kunnen functioneren. Van een leraar op masterniveau wordt meer geëist dan van een leraar op bachelorniveau. In deze kennisbasis wordt duidelijk wat dat 'meerdere' inhoudt.

De kennisbasis geschiedenis voor de masteropleidingen bouwt voort op die van de bacheloropleidingen:

1. De domeinindeling van de kennisbasis geschiedenis voor de bacheloropleidingen is in grote lijnen gehandhaafd.
2. De beheersing van de kennisbasis geschiedenis voor de bacheloropleidingen wordt als uitgangsniveau voorondersteld.

Het tweede uitgangspunt impliceert dat de inhoud van de bachelorkennisbasis hier niet wordt herhaald, maar dat deze wel tot de kennisbasis van de masteropleidingen behoort. Een leraar met een masteropleiding wordt geacht de kennisbasis van de bacheloropleidingen te beheersen en daar bovenop datgene wat in de onderhavige kennisbasis beschreven wordt. Om die reden is de subdomeinindeling van de kennisbasis geschiedenis voor de masteropleidingen ook afwijkend van die voor de bacheloropleidingen. In de subdomeinen wordt immers gespecificeerd wat de nadere invulling van een domein is op masterniveau.

Het volgende overzicht maakt duidelijk welke domeinen en subdomeinen in de bachelorkennisbasis en in de masterkennisbasis worden onderscheiden. De volgorde en nummering van de domeinen in de kennisbasis voor de masteropleidingen komt niet overeen met die van de bacheloropleidingen, omdat op generiek niveau is afgesproken de kennisbases voor de masteropleidingen van alle vakken een overeenkomstige indeling te geven. In het overzicht dat hierna volgt, staan de corresponderende domeinen naast elkaar om vergelijking goed mogelijk te maken.

Kennisisbasis bachelor		Kennisisbasis master	
Domeinen	Subdomeinen	Domeinen	Subdomeinen
1. Conceptuele principes van het vakgebied	1.1 Beschrijving van het vakgebied	1. Conceptuele principes van geschiedenis	1.1 Historisch denken
	1.2 Doelen en functies van het schoolvak		1.2 Functies van geschiedenis
2 Vakdidactiek	2.1 Doelstellingen	4 Vakdidactiek geschiedenis	4.1 Doelen van geschiedenisonderwijs

Kennisbasis bachelor		Kennisbasis master	
	2.2 Leermiddelen		4.2 Ontwerpen van geschiedenisonderwijs
	2.3 Werkvormen		4.3 Kennis van wetenschappelijke geschiedenisdidactiek
	2.4 Evaluatie		4.4 Kennis van toetsen en examineren van geschiedenis
3 Historisch redeneren	3.1 Verzamelen	2 Wetenschappelijke grondslagen en ontwikkelingen	2.1 Kentheorieën
	3.2 Ordenen		2.2 Geschied-filosofische en historiografische scholen
	3.3 Verklaren		2.3 Verklaringsmodellen
	3.4 Beeldvormen		
4 Tijdvakken	4.1 Tijdvak 1	3 Historische vakkennis	3.1 Politieke geschiedenis
	4.2 Tijdvak 2		3.2 Sociaal-economische geschiedenis
	4.3 Tijdvak 3		3.3 Cultureel-mentale geschiedenis
	4.4 Tijdvak 4		3.4 Geschiedenis van het staatsrecht
	4.5 Tijdvak 5		3.5 Oriënterende tijdvakkenkennis
	4.6 Tijdvak 6		3.6 Kennis van historisch onderzoek
	4.7 Tijdvak 7		
	4.8 Tijdvak 8		
	4.9 Tijdvak 9		
	4.10 Tijdvak 10		

Conceptuele principes

In de bachelorkennisbasis wordt omschreven wat wel en niet tot geschiedenis behoort en wat de functies zijn van het schoolvak. In de masterkennisbasis wordt dieper ingegaan op de specifieke aard van het historische denken dat de basis vormt van de vakwetenschap geschiedenis. Bij de functies van geschiedenis wordt onder andere ingegaan op de functies van geschiedenis in de samenleving, wat een grotere reikwijdte heeft dan alleen die van de functies van een schoolvak.

Vakdidactiek

In de bachelorkennisbasis wordt de basis voor leraarschap gelegd via een klassiek viertal: doelen, leermiddelen, werkvormen en evaluatie. Bij het subdomein doelstellingen van de bachelorkennisbasis gaat het om kennis van kerndoelen en eindtermen en het kunnen formuleren van behoorlijke leerdoelen. De masterkennisbasis stelt de vraag wat doelstellingen van een hoger niveau inhouden (of behoren in te houden) en verlangt van de student reflectie op de vraag wat doelstellingen van het geschiedenisonderwijs eigenlijk zouden moeten te zijn. Kennis van leermiddelen en werkvormen (bachelorniveau) wordt in de masterkennisbasis op het hogere niveau van ontwerpen van leeromgevingen getild. Het subdomein 'kennis van wetenschappelijke vakdidactiek' heeft geen pendant op het bachelorniveau: van leraren op masterniveau wordt verwacht dat zij de didactiek van hun vak ook wetenschappelijk-onderzoeksmatig kunnen benaderen. Op het terrein van de toetsing wordt de aandacht van de masters onder meer speciaal gericht op de examenproblematiek.

Historisch redeneren en wetenschappelijke grondslagen

De naam van het subdomein is op masterniveau anders geformuleerd dan op het bachelorniveau omdat generiek is afgesproken dit voor de kennisbases van alle vakken op masterniveau op overeenkomstige wijze te doen. Op het bachelorniveau worden in dit domein de 'schoolse' vormen van historisch redeneren beschreven, op het masterniveau wordt geredeneerd vanuit de wetenschappelijke theorie en filosofie van de geschiedenis, zoals die ook op universiteiten wordt onderwezen. Deze wetenschappelijke denkwijzen staan natuurlijk óók aan de basis van het historisch redeneren op bachelorniveau. Een bachelorstudent wordt echter niet nadrukkelijk met de wetenschappelijke bron ervan geconfronteerd. Het element historiografie in de masterkennisbasis heeft geen pendant in de bachelorkennisbasis.

Tijdvakken en historische vakkennis

De bachelorkennisbasis volgt hier het schoolcurriculum dat sinds enige tijd in tien tijdvakken is ingedeeld, conform de voorstellen van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming ('De Rooij') uit 2001. Het corresponderende subdomein in de masterkennisbasis is 3.5, waarin, behalve beheersing van de tijdvakkenkennis, ook op meer beschouwend niveau de functie van een dergelijk oriënterend raamwerk aan de orde wordt gesteld.

Voor het overige is de inhoudelijke indeling van het vakgebied ontleend aan de in de vakwetenschap - en dus op universitaire opleidingen gebruikelijke - indeling van geschiedenis in subdisciplines: politieke, sociaal-economische en cultureel-mentale geschiedenis. Daardoor worden docenten op een hoger niveau in wetenschappelijke geschiedenis opgeleid, onafhankelijk van het vigerende curriculum dat ooit zal veranderen en waarover een eerstegraadsdocent ook kritische afstandelijk moet leren oordelen. Het is vrijwel onmogelijk om 'de hoofdlijnen' van wat deze drie vakgebieden inhouden hier op verplichtende wijze te beschrijven. Belangrijk is eerder de wetenschappelijke benadering

ervan, zoals die blijkt uit de omgang met vakwetenschappelijk onderzoek en vakwetenschappelijke literatuur. Daarom zijn de indicatoren voor het masterniveau voor deze drie subdomeinen generiek omschreven. Voor een inhoudelijke typering is gebruik gemaakt van centrale vragen die in deze drie subdisciplines aan de orde kunnen komen, zoals ze omschreven zijn in het advies van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming ('De Rooij') uit 2001. Er is gekozen voor 'kunnen' in plaats van 'moeten' omdat de grond ontbreekt om te definiëren wat *de* politieke, de sociaal-economische en *de* cultureel-mentale geschiedenis inhoudelijk behelzen. Het terrein van de geschiedschrijver is in principe onbeperkt. Andere subdomeinen dan die van politieke, sociaal-economische of cultureel-mentale geschiedenis waren ook mogelijk geweest, zoals wetenschapsgeschiedenis, ideeëngeschiedenis, of wereldgeschiedenis. De indruk van de redactie is dat dergelijke subdomeinen minder algemeen voorkomen in (hogere) opleidingen voor geschiedenis (zie ook omschrijving ICL). Daarom is voor het beschreven drietal subdomeinen gekozen.

Wat betreft wereldgeschiedenis gaat het niet zozeer om een inhoudelijke benadering als wel om een schaalgrootte en mate van omvattendheid waarmee geschiedenis bedreven wordt dan om een inhoudelijk domein. Dat aan het wereldhistorische perspectief belang wordt gehecht, is tot uitdrukking gebracht in de omschrijving van de subdomeinen van domein 3.

Kennis van geschiedenis van het staatsrecht is aan dit domein toegevoegd omdat eerstegraadsdocenten zich volgens het eindexamenprogramma dienen bezig te houden met het verplichte onderdeel 'geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie'. Kennis van historisch onderzoek is toegevoegd om de afgestudeerde van de masteropleidingen in te wijden in de voor wetenschappelijk onderzoek in geschiedenis specifieke concepten en methoden. De algemene aspecten van wetenschappelijk onderzoek worden voor alle kennisbases van de masteropleidingen op generiek niveau omschreven. Daarom treft men hier geen zaken aan als omgaan met heuristiek en annotatie.

Relatie met de kennisbasis van de universitaire lerarenopleidingen

Behalve de kennisbasis voor de bacheloropleidingen is ook de ICL-kennisbasis (ICL: Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen) voor de universitaire lerarenopleidingen een referentiepunt voor deze kennisbasis geweest. In die kennisbasis komen als domeinen voor:

- Periodenkennis
- Politieke geschiedenis
- Sociaal-economische geschiedenis
- Cultureel-mentale geschiedenis
- Theoretische geschiedenis (historiografie en geschiedfilosofie)

Deze domeinen komen op de volgende wijze overeen met de in deze kennisbasis omschreven (sub)domeinen:

- Periodenkennis met subdomein 3.5
- Politieke geschiedenis met subdomein 3.1
- Sociaal-economische geschiedenis met subdomein 3.2
- Cultureel-mentale geschiedenis met subdomein 3.3
- Theoretische geschiedenis met domein 2

De domeinen 1 en 4 hebben geen tegenhanger in de ICL-kennisbasis. Dat is logisch, omdat wat in domein 1 en 4 aan de orde komt, onderwerp is van wat ook op de universitaire lerarenopleidingen wordt behandeld. In de ICL-kennisbasis is omschreven wat voor die universitaire lerarenopleidingen als vakinhoudelijk uitgangsniveau wordt beschouwd.

Opbouw van de kennisbasis

Conform afspraken voor alle kennisbases op het masterniveau wordt de kennisbasis geschiedenis weergegeven volgens een vast stramien. Per domein wordt een korte kenschets gegeven van dat domein.

Vervolgens wordt per subdomein een korte, zakelijke omschrijving van de inhoud van het betreffende subdomein gegeven. Alles wat daar omschreven is, wordt in de opleiding aan de orde gesteld, met uitzondering van de opsommingen voor subdomein 3.1, 3.2 en 3.3 waar ook sprake is van inhoud die aan de orde kunnen komen (zie de motivering die in de paragraaf *Tijdvakken en historische vakkennis* is gegeven). Instellingen hebben de vrijheid om eigen accenten te leggen.

Daarna wordt het beheersingsniveau van een masterafgestudeerde aangeduid door middel van indicatoren van meetbaar gedrag. Dit pretendeert niet de kennisbasis volledig te dekken.

Tot slot zijn voorbeeldtoetsvragen opgenomen om een aantal indicatoren nader te verduidelijken. Bij de voorbeeldopgaven is aangegeven met welke indicatoren ze in verband staan. De voorbeelden zijn echter niet dekkend voor alle voorkomende indicatoren.

4 Beschrijving kennisdomeinen

Opbouw kennisdomeinen

Domein 1: Conceptuele principes van geschiedenis
Subdomein 1.1: Historisch denken
Subdomein 1.2: Functies van geschiedenis
Domein 2: Wetenschappelijke grondslagen en ontwikkelingen
Subdomein 2.1: Kentheorieën
Subdomein 2.2: Geschiedfilosofische en historiografische stromingen en ontwikkelingen
Subdomein 2.3: Verklaringsmodellen
Subdomein 2.4: Kennis van historisch onderzoek
Domein 3: Historische vakkennis
Subdomein 3.1: Politieke geschiedenis
Subdomein 3.2: Sociaal-economische geschiedenis
Subdomein 3.3: Cultureel-mentale geschiedenis
Subdomein 3.4: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie
Subdomein 3.5: Oriënterende tijdvakkenkennis
Domein 4: Vakdidactiek geschiedenis
Subdomein 4.1: Doelen van geschiedenisonderwijs
Subdomein 4.2: Ontwerpen van geschiedenisonderwijs
Subdomein 4.3: Kennis van wetenschappelijke geschiedenisdidactiek
Subdomein 4.4: Kennis van toetsen en examineren van geschiedenis

Domein 1: Conceptuele principes van geschiedenis

Dit domein betreft de wijze waarop de geschiedwetenschap de werkelijkheid benadert en wat de functies van die benaderingswijze zijn.

Subdomein 1.1: Historisch denken

Geschiedenis onderscheidt zich van andere disciplines door het redeneren in termen van tijdsverloop. Dat heeft enerzijds gevolgen voor de beschrijving van de werkelijkheid met behulp van chronologie en periodisering, anderzijds met gewaarwordingen die alleen op grond van een bewustzijn van tijdsverschil tot stand komen:

- Inzicht in anachronisme en presentisme
- Inzicht in het optreden van onbedoelde gevolgen

- Inzicht in de relativiteit van waardesystemen en de daarmee samenhangende spanning tussen begrijpen en oordelen
- Inzicht in de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige
- Inzicht in de samenhang tussen verandering en continuïteit in de geschiedenis
- Inzicht in het contingente karakter van historische ontwikkelingen
- Inzicht in de werking van historische distantie

Indicatoren masterniveau

1. De student kan uitleggen waarom anachronisme en presentisme als historische doodzonden worden beschouwd.
2. De student kan uitleggen dat bij historische beeldvorming het perspectief van de tijd waarin de historicus leeft altijd een rol speelt, waardoor enige mate van anachronisme onvermijdelijk is.
3. De student kan uitleggen waarom het begrijpen van een historische periode redeneringen impliceert vanuit een in het verleden geldend waardesysteem, en hoe dat kan leiden tot spanning tussen begrijpen en oordelen.
4. De student kan in een bepaalde historische situatie de temporele gelaagdheid aanwijzen: het naast elkaar bestaan van elementen met een korter en langer verleden.
5. De student kan uitleggen hoe kennis van ontwikkelingen die later hebben plaatsgevonden een onoverbrugbare kloof schept tussen de werkelijkheid van historische personen en die van de hedendaagse onderzoeker.
6. De student kan uitleggen waarom onbedoelde gevolgen veelvuldig in de geschiedenis voorkomen en waarom er geschiedschrijving voor nodig is om te constateren dat ze zich voordoen.
7. De student kan het contingente karakter van historische ontwikkelingen beschrijven, met aandacht voor niet gerealiseerde mogelijkheden van het verleden.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1 en indicator 2

Een onderzoeker die zich afvraagt of het Romeinse Rijk fascistische trekjes vertoonde, zal waarschijnlijk beschuldigd worden van anachronisme.

1. Leg uit waarom.
2. Maak duidelijk wat de eventuele verdiensten zouden kunnen zijn van het stellen van zo'n onderzoeksvraag. Een geschiedschrijver zou zich altijd moeten verplaatsen in het standpunt van 'destijds' en zaken vanuit die invalshoek moeten beschrijven. Leg uit waarom dat wenselijk is, maar ook waarom het niet mogelijk is.

Vraag bij indicator 3

Wie het nationaal-socialistische Duitsland goed wil begrijpen, zal zich moeten verplaatsen in het waardesysteem van de nazi's en de werkelijkheid vanuit hun invalshoek proberen te beschrijven en verklaren.

1. Leg uit waarom dat nodig is.
2. Maak duidelijk tot welke spanning tussen begrijpen en oordelen dit kan leiden; maak daarbij onderscheid tussen een analytisch en een appreciërend oordeel.

Vraag bij indicator 5

In de zomer van 1940 schreef oud-premier Hendrikus Colijn een brochure gericht aan het Nederlandse publiek waarvan de strekking was dat men zich maar bij de realiteit van het Duitse overwicht moest neerleggen. Het was niet waarschijnlijk dat daaraan ooit nog een eind zou komen.

1. Leg uit waarom de beoordeling van de situatie in 1940 voor Colijn destijds noodzakelijkerwijs anders moest zijn dan voor een geschiedschrijver uit latere tijd.

Subdomein 1.2: Functies van geschiedenis

Geschiedenis heeft een aantal functies die het functioneren van een persoon en van de samenleving mede mogelijk maken:

- Het 'objectieve' geheugen dat een soort gewetensfunctie vervult ('met de kennis van nu', 'de tijd zal het leren', 'de geschiedenis zal erover oordelen').
- Het bewaken en beheren van een gemeenschappelijke herinnering en een gemeenschappelijk erfgoed.
- Verheldering van het eigen bestaan en vormen van de eigen identiteit als persoon in het openbare en privéleven gezien tegen een historische achtergrond.
- Gebruik maken van geschiedenis om machtsaanspraken te legitimeren of te betwisten.
- Geschiedenis gebruiken als houvast in een wereld waarin veranderingen elkaar snel opvolgen.
- Gebruik maken van geschiedenis om het belang van de eigen tijd en de eigen cultuur te relativeren.
- Op basis van ontwikkelingen in het verleden het inzicht verwerven dat onvoorspelbaarheid en tijdelijkheid ook betrekking hebben op hedendaagse en toekomstige toestanden en ontwikkelingen.
- Gebruik maken van kennis en inzichten, opgedaan door studie van het verleden, om als burger van de samenleving hedendaagse maatschappelijke problemen te duiden, opdat onderbouwde keuzes gemaakt kunnen worden, dan wel beslissingen kunnen worden genomen, met het oog op de toekomst.
- Doorgeven maar tegelijkertijd ook open bevragen van wezenlijke maatschappelijke tradities, zoals politieke en culturele, die voor maatschappelijke coherentie kunnen zorgen.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan functies van geschiedenis beschrijven en herkennen in hedendaagse voorbeelden.

2. De student kan verband leggen tussen de theorie van geschiedenis en het onderscheiden van functies van geschiedenis.
3. De student kan beargumenteren waarom het onderscheiden van functies van geschiedenis nuttig is voor historici en voor het geschiedenisonderwijs.
4. De student kan functies van geschiedenis beschrijven en herkennen in hedendaagse voorbeelden.
5. De student kan het onderscheid maken tussen gebruik en misbruik van geschiedenis.
6. De student kan het onderscheid maken tussen collectieve herinnering en historisch bewustzijn en aan de hand daarvan uitleggen dat erfgoed en geschiedwetenschap op gespannen voet met elkaar kunnen staan.
7. De student kan maatschappelijke functies van erfgoed beschrijven.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1, indicator 2 en indicator 3

Deze heeft betrekking op een artikel in De Volkskrant d.d. 5 februari 2005: 'Neopatriotten moeten niet liegen' van Michaël Zeeman. In dit stuk gaat Zeeman in op het politieke verlangen naar historisch besef als bindmiddel in de Nederlandse samenleving. De Duitse filosoof Friedrich Nietzsche onderscheidde een aantal functies van geschiedenis.

1. Noem deze functies en licht ze toe met zelfgekozen voorbeelden.
2. Lees het artikel van Michaël Zeeman.
Leg uit of in het debat over het neo-patriottisme sprake is van de functies van geschiedenis die Nietzsche noemde.
3. In hoeverre is het onderscheiden van 'functies van geschiedenis' vanuit geschiedtheoretisch gezichtspunt verdedigbaar?
Licht je antwoord toe.

Vraag bij indicator 4, indicator 6 en indicator 7

Deze heeft betrekking op een hoofdredactioneel commentaar uit NRC-Handelsblad d.d. 8 maart 2005: 'Geschiedenis in de mode'. Daarin wordt een lans gebroken voor goed geschiedenisonderwijs. Het commentaar wijst op de grote belangstelling voor geschiedenis. De laatste jaren geldt dat vooral voor de vaderlandse geschiedenis.

1. Geef een verklaring voor deze belangstelling voor de nationale geschiedenis.
2. Waartoe moet deze belangstelling gerekend worden: tot erfgoed (*mémoire*), tot geschiedenis (*histoire*) of tot beide?
Leg je antwoord uit.
3. Vanuit geschiedwetenschappelijk oogpunt kleven er bezwaren aan 'erfgoed' als omgangsvorm met het verleden.
Noem twee bezwaren en licht ze toe.
4. Erfgoed zou 'afgeschaft' kunnen worden, waarbij 'geschiedenis' overblijft als de enige juiste manier om met het verleden om te gaan.
Leg met argumenten uit of je dit wenselijk vindt.

Domein 2: Wetenschappelijke grondslagen en ontwikkelingen

Dit domein beschrijft hoe kennis van het verleden mogelijk is, hoe zulke kennis tot stand komt en hoe hij gestructureerd is. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de historische ontwikkeling van de geschiedwetenschap.

Subdomein 2.1: Kentheorieën

Geschiedenis beschrijft een werkelijkheid die niet meer waarneembaar is, maar het is ook geen abstract vak waaraan alleen op grond van theoretisch verstandelijk redeneren vorm kan worden gegeven. Kenmerkend voor geschiedenis is:

- Kennis komt tot stand op basis van het opvatten van materialen en geschriften in het heden als overblijfselen uit het verleden.
- Kennis is gebaseerd op het kritisch beoordelen van bewijsmateriaal aan de hand van algemeen geldende criteria als bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit.
- Kennis komt tot stand als gevolg van de wisselwerking tussen de onderzoeksvraag van de historische onderzoeker en het bewijsmateriaal waarop hij deze vraagstelling toepast.
- Kennis van het verleden berust op door historici gerechtvaardigde interpretaties en constructies en is feilbaar.
- Zowel de historische onderzoeker als zijn materiaal zijn tijdgebonden, wat invloed heeft op de relativiteit van de door een historische onderzoeker geproduceerde kennis
- Kennis is mede gebaseerd op algemene kentheorieën en waarheidstheorieën zoals empirisme, deductieve logica, de coherentietheorie en de correspondentietheorie.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan uitleggen dat historische bronnen (bewijsmateriaal) geen aparte categorie materialen vormen die als zodanig bestaat, maar dat in beginsel alles in aanmerking komt als historisch bewijsmateriaal: het gaat bij bronnen niet alleen om wat iets is, maar vooral om hoe het door een historicus wordt gebruikt.
2. De student kan historisch bewijsmateriaal beoordelen aan de hand van de criteria bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit.
3. De student kan uitleggen dat historische kennis betrekking heeft op (feilbare) interpretaties en constructies van het verleden, waarbij die interpretaties en constructies gerechtvaardigd zijn op basis van wetenschappelijke wijzen van bewijsvoering.
4. De student kan uitleggen waarom kentheorieën als empirisme en deductieve logica in hun zuivere vorm moeilijk als basis van historische kennis kunnen worden gezien.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 2

In het Gemeentearchief van Amsterdam wordt een oorkonde bewaard van graaf Floris V uit 1275, waarin aan de bewoners van Amsterdam tolvrijheid wordt gegeven. Aan de authenticiteit van dit document bestaat geen twijfel. Een historicus concludeert dan ook op grond van dit document dat de graaf een beleid toepaste dat stedelijk leven en handel bevorderde.

1. Beoordeel de redenering van deze historicus vanuit de criteria bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit van zijn bronnenmateriaal.

Vraag bij indicator 3

Deze heeft betrekking op een tekst van Hella Haasse waarin zij het onderscheid tussen een geschiedwerk en een historische roman relativeert. De romanschrijver kan met mensenkennis en dramatische verbeelding het werk van de historicus wellicht verrijken, maar beiden zijn selectief en kunnen ondanks hun gebruik van bronnenmateriaal niet beweren de werkelijkheid te beschrijven, want die is onkenbaar.

1. Een onderscheid tussen een romanschrijver en een historicus zou kunnen zijn dat de historicus zich aan het wetenschappelijk vaststellen van feiten moet houden, wat zou inhouden dat deze feiten voor een historicus een hard gegeven zijn.
Is dat juist?
2. Leg uit wat Haasse bedoelt als zij zegt dat noch de romanschrijver, noch de historicus 'de werkelijkheid' beschrijft.
3. Als je met Hella Haasse van mening bent dat de werkelijkheid 'onkenbaar' is, wat houdt dat dan in voor 'waarheid'?

Subdomein 2.2: Geschiedfilosofische en historiografische stromingen en ontwikkelingen

Geschiedenis van de geschiedschrijving en geschiedwetenschap (historiografie) met aandacht voor stromingen als:

- Interpreterende hermeneutiek
- Sociaal-wetenschappelijk verklarend positivisme
- Constructivisme en postmodernisme

Indicatoren masterniveau

1. De student kan kenmerken van hermeneutische, sociaal-wetenschappelijk/positivistische en constructivistische historiografie omschrijven en onderscheiden.
2. De student kan kenmerken van hermeneutische, sociaal-wetenschappelijk/positivistische en constructivistische historiografie herkennen in voorbeelden uit geschiedwetenschappelijke literatuur.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1

Het artikel in de de Encyclopedia Britannica over 'historiography' begint als volgt: *'Two major tendencies in history writing are evident from the beginnings of the Western tradition: the concept of historiography as the accumulation of records and the concept of history as storytelling, filled with explanations of cause.'*

1. Leg uit hoe elk van de twee tendenties vertegenwoordigd zijn in de hermeneutische, de sociaalwetenschappelijk-positivistische en de constructivistische historiografische school.

Subdomein 2.3: Verklaringsmodellen

Het verklaren van de loop van de geschiedenis op basis van causale analyse. In de geschiedfilosofie wordt een onderscheid gemaakt tussen verklaren door middel van:

- statistische verbanden
- structuren
- theorieën
- generalisaties
- motieven (intentionele verklaringsmodel) en onbedoelde gevolgen van handelingen
- overeenkomsten en verschillen (vergelijkende verklaringsmodel)
- singulier causaal oordeel
- verhalende modellen.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan bij het omgaan met historische verklaringen onderscheiden tussen de verklaringscategorieën statistische verbanden, structuren, theorieën, generalisaties, motieven en onbedoelde gevolgen van handelingen, overeenkomsten en verschillen, en singulier causaal oordeel.
2. De student kan bij het beschrijven van historische ontwikkelingen onderscheid maken tussen onverklaarbaar en onbedoeld.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1

Deze heeft betrekking op een tekst van de historicus Pieter Geyl, waarin deze in debat gaat met zijn collega E.H. Carr over de verklaring van het uiteenvallen van de Nederlanden in de zestiende eeuw in een noordelijke en een zuidelijke helft. Carr houdt dat uiteenvallen voor onvermijdelijk, maar volgens Geyl was het slechts toeval, bepaald door het militaire verloop van de gebeurtenissen. 'Wat mij woedend maakt in een determinist als Carr is dat hij gelooft in wetten.'

1. Leg uit welke historicus het meest zal voelen voor een structurele verklaring : Geyl of Carr.

- Geyl beweert dat het uiteenvallen van de Nederlanden toeval was. Beweert hij daarmee ook dat het uiteenvallen onverklaarbaar was? Leg je antwoord uit.

Subdomein 2.4: Kennis van historisch onderzoek

De geschiedwetenschap kent conventies aangaande het onderzoek van het verleden en de wijze waarop over onderzoek wordt gerapporteerd en gepubliceerd. Het gaat in dit subdomein om kennis van:

- De relatie tussen historische bronnen en daarop gebaseerde artikelen, monografieën en overzichtswerken, en het onderscheid tussen deze drie categorieën van historisch-wetenschappelijke publicaties.
- De rol die interpretaties op verschillend niveau spelen bij het schrijven van een artikel, een monografie en een overzichtswerk.
- Bekendheid met visies en theses in dit verband.
- De wetenschappelijke status van historische publicaties, zoals die blijkt uit de vorm van een publicatie, de wijze van publiceren, de gebruikte bronnen en literatuur en de wijze waarop het gebruik daarvan wordt verantwoord.
- De transparantie van een historische publicatie zoals die onder andere blijkt uit een notenapparaat.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan bij een historisch literatuuronderzoek gebruikte publicaties kritisch beoordelen en op waarde schatten.
2. De student kan bij een historisch literatuuronderzoek op weloverwogen wijze gebruik maken van artikelen, monografieën en overzichtswerken.
3. De student kan bij een historisch literatuuronderzoek gegevens plaatsen in hun historische context.
4. De student kan bij een historisch literatuuronderzoek gegevens uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken en nagaan in hoeverre daarbij sprake is van coherentie.
5. De student kan over het resultaat van een historisch literatuuronderzoek rapporteren in de vorm van een helder geschreven analyse van verschillende publicaties.
6. De student kan het resultaat van een historisch literatuuronderzoek samenvatten in een zelfstandige beantwoording van een eigen onderzoeksvraag, waarbij op kritische wijze gebruik gemaakt wordt van gegevens uit diverse historisch-wetenschappelijke publicaties.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Opdracht bij indicator 1, indicator 2, indicator 3, indicator 4, indicator 5 en indicator 6

Doe een literatuuronderzoek naar het onderwerp 'De Dertigjarige Oorlog'.

1. Breng in kaart wat de belangrijkste wetenschappelijke publicaties over dit onderwerp zijn en bespreek deze in een literatuuroverzicht.

2. Ontwikkel een onderzoeksvraag over het onderwerp, en verdeel deze in deelvragen.
3. Verzamel gegevens uit de literatuur die je voor het beantwoorden van de vraag kunt gebruiken.
4. Vat het resultaat van je onderzoek samen in een werkstuk dat voldoet aan de volgende eisen:
 - a. Het betoog is in goed leesbaar en correct Nederlands geschreven.
 - b. De inleiding geeft een duidelijke historische context rond de probleemstelling.
 - c. De inleiding loopt uit op een (vraag)stelling die behandeld gaat worden.
 - d. De vraagstelling is uitgewerkt in deelvragen.
 - e. De uitwerking is logisch en overzichtelijk gestructureerd.
 - f. Bij de uitwerking worden de relevante aspecten van het onderwerp betrokken, en geen aspecten die er gezien de (vraag)stelling niet toe doen.
 - g. De informatie wordt geplaatst in en geïnterpreteerd vanuit de juiste historische context(en).
 - h. Er wordt op correcte wijze gebruik gemaakt van passende historische begrippen.
 - i. Bij de uitwerking wordt gebruik gemaakt van informatie uit een aantal verschillende bronnen die tegen elkaar worden afgewogen.
 - j. Nagegaan is in hoeverre gegevens uit verschillende bronnen elkaar bevestigen (corroboratie) of tegenspreken.
 - k. De gegeven informatie wordt tussentijds en aan het eind afgewisseld met eigen analyses en afwegingen die werken in de richting van de eindconclusie.
 - l. De conclusie volgt logisch uit het voorgaande betoog en bevat geen verrassende 'nieuwe' informatie.
 - m. Er is gebruik gemaakt van annotatie volgens de daarvoor geldende voorschriften.
 - n. Er is een literatuurlijst die is opgemaakt volgens de geldende voorschriften.
 - o. Op de literatuurlijst komen relevante en (wetenschappelijk) verantwoorde titels voor.

Domein 3: Historische vakkennis

Dit domein betreft de inhoud van de kennis betreffende het verleden. Belangrijke feiten, begrippen, kantelmomenten en langetermijnontwikkelingen dienen hier aan bod te komen.

Subdomein 3.1: Politieke geschiedenis

Politieke geschiedenis richt zich op het beschrijven van de ontwikkeling van bestuurd samenlevingen, zoals dorpen, landschappen, steden, staten en rijken. Daarnaast richt het vak zich op politieke systemen en internationale verhoudingen. Belangrijke thema's van dit vakgebied zijn staat- en natievorming, en oorlog en vrede. Aan de orde kunnen komen:

- Vormen van lokaal en regionaal gezag.
- Het gevoel te behoren tot een bepaalde nationaliteit en de wijze waarop dit gevoel werd bevorderd of tegengewerkt.
- Juridische bevoorrechting dan wel juridische gelijkberechtiging.
- Gezag gelegitimeerd op basis van (instemming van) de bevolking of op een andere basis.
- Vastlegging van (grond)rechten of het ontbreken daarvan.
- Constitutioneel vastgelegde beperkingen van het onbeperkt uitoefenen van gezag door overheden of het ontbreken daarvan.
- Vormen van volksvertegenwoordiging - of het ontbreken daarvan - en de bevoegdheden en invloed van volksvertegenwoordigingen.
- Dynastieke belangen en de rol die deze speelden in het staats- en natievormingsproces
- Interne conflicten, zoals opstanden, revoluties en burgeroorlogen.
- Motieven die een rol speelden bij het contact zoeken met andere streken of het zich onthouden van dergelijk contact.
- De rol van directe politieke overheersing en de mate waarin deze gepaard ging met toepassing van geweld en oorlogvoering.
- De samenstelling van legers.
- Politieke, sociaal-economische, en cultureel-mentale oorzaken van oorlogen.
- Doelen waarmee oorlogen werden gevoerd.
- Bewapening en strijdwijzen.
- Gevolgen van de oorlogvoering voor de burgerbevolking.
- Het functioneren van bondgenootschappen.
- De houding ten opzichte van oorlog en de escalerende of remmende werking die daarvan uitging.
- Vredesinitiatieven.
- Waarden die een rol speelden bij handelingen in tijd van oorlog in het algemeen en in het bijzonder op het slagveld.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan toonaangevende paradigmatische historische interpretatieschema's op het terrein van de politieke geschiedenis uitleggen.
2. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties onderscheiden hoe auteurs visies, theorieën en thesen ontwikkelen en het interpretatieniveau dat daarmee samenhangt onderscheiden van het niveau van een feitelijke beschrijving.
3. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties nagaan hoe auteurs hun interpretaties onderbouwen met feitelijke gegevens en zulke onderbouwingen op hun merites beoordelen.
4. De student kan met behulp van gegevens uit (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties een stelling onderbouwen, een visie becommentariëren, of een theorie toetsen.
5. De student kan politieke geschiedenis (mede) bedrijven vanuit een mondiaal en vergelijkend perspectief met het oog op het onderzoeken van patronen, overeenkomsten en verschillen in hun interactie en onderlinge beïnvloeding.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1

1. Voor Ernest Renan was het 'voluntaire' karakter van de 'natie' een belangrijk kenmerk.
Leg uit wat hij hiermee bedoelde.
2. Leg uit wat wordt bedoeld met de 'Kohn-dichotomie'.
Neem in je antwoord ook de context op waarbinnen Kohn tot zijn theorie kwam.

Vraag bij indicator 2

1. Als er gesproken wordt over 'nationaal saamhorigheidsgevoel' vóór de moderne tijd, dan wordt er vaak gewezen op een aansprekend conflict.
Over welk conflict gaat het dan?
Geef een argument voor en een argument tegen de stelling dat er toen sprake was van nationaal saamhorigheidsgevoel.
2. In de 18e eeuw is er overgang van 'patria naar natio'.
Noem een belangrijke geleerde met 'natio' die wordt geassocieerd in deze periode en licht je keuze toe.

Vraag bij indicator 4

Het einde van de Eerste Wereldoorlog betekende ook het einde van drie veelvolkerenstaten. Het Osmaanse Rijk en de Dubbelmonarchie werden in Parijs ontbonden. Toch was de situatie tussen beide staten behoorlijk verschillend aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog.

1. Analyseer beide situaties en geef een gefundeerd oordeel welke van de twee destijds de beste kans had om te overleven als veelvolkerenstaat.

Vraag bij indicator 5

'Brexit' is een voorbeeld van echt contemporair nationalisme. Het Verenigd Koninkrijk bestaat uit vier delen.

1. Kies er twee en licht voor beide afzonderlijk toe dat de discussie rondom 'Brexit' daar een goed voorbeeld is van nog levend nationalisme.

Subdomein 3.2: Sociaal-economische geschiedenis

Sociaal-economische geschiedenis beschrijft de wijze waarop mensen voorzien in hun materiële bestaan en hoe in samenhang daarmee sociale verhoudingen in samenlevingen ontstaan.

Een belangrijk thema vormen hier de verschillende samenlevingsvormen:

- preagrarische samenlevingen;
- agrarische samenlevingen;
- agrarisch-urbane samenlevingen;
- industriële samenlevingen;

- postindustriële samenlevingen.

In het kader van deze samenlevingsvormen kan aandacht worden besteed aan:

- Verbanden tussen economische ontwikkeling, processen van productie en distributie en de aanwending van kapitaal, arbeid, natuur en techniek.
- De invloed daarvan op arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen.
- Oorzaken en gevolgen van grotere of kleinere verschillen in welvaart.
- Vormen van sociale gelaagdheid.
- Sociale structuren zoals samenlevingen met vormen van slavernij, standensamenlevingen, klassensamenlevingen.
- Verbanden tussen rolverdeling en middelen van bestaan.
- Verbanden tussen (grond)bezit en normen en waarden betreffende erfrecht, partnerkeuze en huwelijk
- De relatie tussen mannen, vrouwen en kinderen en de rolverdeling in huishoudens.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan toonaangevende paradigmatische historische interpretatieschema's op het terrein van de sociaal-economische geschiedenis uitleggen.
2. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties onderscheiden hoe auteurs visies, theorieën en thesen ontwikkelen en het interpretatieniveau dat daarmee samenhangt onderscheiden van het niveau van een feitelijke beschrijving.
3. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties nagaan hoe auteurs hun interpretaties onderbouwen met feitelijke gegevens en zulke onderbouwingen op hun merites beoordelen.
4. De student kan met behulp van gegevens uit (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties een stelling onderbouwen, een visie becommentariëren, of een theorie toetsen.
5. De student kan sociaal-economische geschiedenis (mede) bedrijven vanuit een mondiaal en vergelijkend perspectief met het oog op het onderzoeken van patronen, overeenkomsten en verschillen in hun interactie en onderlinge beïnvloeding.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1 en indicator 3

1. Leg de Weber-these uit.
Is Landes het eens of oneens met deze these?
2. Geef drie argumenten die Landes hiervoor gebruikt.
3. Lever kritiek op de Weber-these met behulp van twee argumenten die ontleend zijn aan de situatie in zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek.

Vraag bij indicator 1 en indicator 2

1. Hoe luidt Wallersteins theorie over het moderne wereldsysteem?

2. Waarin onderscheidt zijn theorie zich van de andere marxistische theorieën over het kapitalistische imperialisme?
3. J. Gallagher en R. Robinson zijn de eersten geweest die een consistente aanval hebben gelanceerd op de marxistische theorieën over het kapitalistische imperialisme.
 - a. In welke opzichten verschilt hun redenering van die van Wallerstein?
 - B. Op welk punt komt hun redenering met die van Wallerstein overeen?

Vraag bij indicator 4

1. Beargumenteer op grond van feitelijke gegevens in hoeverre de volgende stelling juist is: *De Chinese overheid heeft in de periode 1400 -1900 nauwelijks een economisch en fiscaal beleid gevoerd en in die gevallen dat zij op dat terrein wel maatregelen nam waren die maatregelen weinig consistent en bovendien ongunstig voor economische modernisering.*

Vragen bij indicator 5

1. Verklaar waarom men vanuit Europa ontdekkingsreizen naar Azië organiseerde en niet andersom.
2. Leg uit in hoeverre de transatlantische slavenhandel en de Amerikaanse slavernij uniek waren in de geschiedenis of binnen een mondiaal patroon vielen.
3. Verklaar waarom Industriële Revolutie plaatsvond in Europa en niet in China.

Subdomein 3.3: Cultureel-mentale geschiedenis

Cultureel-mentale geschiedenis richt zich op de gevoels- en gedachtewereld van mensen, zoals die tot uiting komt in:

- religieuze en niet-religieuze levensbeschouwingen;
- intermenselijke rolpatronen;
- kunstuitingen;
- andere voorbeelden van vorm- en zingeving van het bestaan.

In dat verband kunnen aan de orde komen:

- Doelen van opvoeding en normen en waarden die daarbij een rol speelden.
- De invloed van cultureel-religieuze waarden op het samenleven in primaire samenlevingsverbanden.
- Vormen van culturele beïnvloeding en de gevolgen daarvan.
- Vormen van migratie en de gevolgen daarvan.
- Vormen van verzet en/of opstand tegen de gevolgen van interculturele ontmoetingen.
- Navolging of verwerping van het voorbeeld van klassieke culturen (zoals de Griekse cultuur in Europa en de Han-cultuur in China) op het terrein van filosofie, wetenschap, literatuur en beeldende kunst.
- Het nieuwe en eigene dat in een bepaald tijdvak aan de klassieke traditie werd toegevoegd.

- Mythisch-religieuze en rationeel-wetenschappelijke interpretaties van de werkelijkheid.
- Conflicten tussen aanhangers van mythisch-religieuze en rationeel-wetenschappelijke interpretaties van de werkelijkheid, tolerantie en intolerantie.
- De opstelling van het (politieke) gezag ten opzichte van uiteenlopende interpretaties en wereldbeelden.
- Verschillen tussen de wereldbeelden van elite(s) en die van lagere groepen
- Ontwikkeling van het wetenschappelijke en filosofische denken.
- De wijze van omgang met het verleden in een cultuur en het al dan niet bestaan van vooruitgangsgeloof.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan toonaangevende paradigmatische historische interpretatieschema's op het terrein van de cultureel-mentale geschiedenis uitleggen.
2. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties onderscheiden hoe auteurs visies, theorieën en thesen ontwikkelen en het interpretatieniveau dat daarmee samenhangt onderscheiden van het niveau van een feitelijke beschrijving.
3. De student kan in (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties nagaan hoe auteurs hun interpretaties onderbouwen met feitelijke gegevens en zulke onderbouwingen op hun merites beoordelen.
4. De student kan met behulp van gegevens uit (internationale) wetenschappelijk-historische publicaties een stelling onderbouwen, een visie becommentariëren, of een theorie toetsen.
5. De student kan cultureel-mentale geschiedenis (mede) bedrijven vanuit een mondiaal en vergelijkend perspectief met het oog op het onderzoeken van patronen, overeenkomsten en verschillen in hun interactie en onderlinge beïnvloeding.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1 en indicator 4

1. Leg de definitie van Geertz van religie als cultureel systeem uit.
2. Beoordeel de bruikbaarheid ervan voor een historische analyse.

Vraag bij indicator 4 en indicator 5

1. Leg uit op welke wijze de ontwikkelingen in de neolithische begrafenispraktijk inzage kunnen geven op de toenmalige interpretaties van het wereldbeeld.

Vraag bij indicator 1 en indicator 5

1. Geef een voorbeeld van intentioneel syncretisme in de associatie tussen Romeinse en inheemse (Germaanse) goden in de eerste eeuw voor het begin van onze jaartelling.

Vraag bij indicator 3

1. Beoordeel de kijk die Brown heeft op het 'two-tiered' model van religie in de Late Oudheid.
Betrek in je antwoord de visies van Hume en Gibbon.

Vraag bij indicator 1

1. Leg aan de hand van een concreet voorbeeld uit dat de rol die de Karolingische vorsten speelden in religieuze aangelegenheden volledig paste bij hun politieke taakopvatting vanuit de klassieke traditie.

Vraag bij indicator 2

1. Welke rol hebben volgens Bynum lichaam en voedsel in de spiritualiteit van middeleeuwse vrouwen?
2. Verklaar waarom er volgens Bynum vaak sprake is van gender-omkering in de spiritualiteit van mannen in de middeleeuwen.

Vraag bij indicator 1 en indicator 2

Het middeleeuwse geloofsleven speelde zich af tussen de twee uitersten van enerzijds een op verinnerlijking van geloofswaarden en persoonlijk godscontact gerichte vroomheid en anderzijds een met veel uiterlijk vertoon gepaard gaand geloof.

1. Geef van beiden een beschrijving aan de hand van steeds twee voorbeelden.
2. Beoordeel in hoeverre er sprake is van een tegenstelling.

Subdomein 3.4: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie

De inrichting van (constitutionele) bestuurssystemen, de historische ontwikkeling daarvan en de ontwikkeling van het denken daarover zijn het voorwerp van de geschiedenis van het staatsrecht. Uit de bestudering hiervan komt de totstandkoming van rechtsstaten en constitutionele democratieën als een uniek westers verschijnsel naar voren, dat voor een belangrijk deel berust op contingente ontwikkelingen in de Europese geschiedenis. In dat verband kan aandacht worden besteed aan:

- ontwikkelingen in het denken over democratie;
- ontwikkelingen in het denken over vrijheid van individuen en gemeenschappen;
- ontwikkelingen in het denken over de relatie tussen staat, elite en burgers;
- ontwikkelingen in het denken over rechten van burgers ten opzichte van de staat, zowel in het kader van burgerrechten als van politieke en sociale rechten.

Deze ontwikkelingen worden in relatie gebracht met wijzen waarop dit denken terug is te vinden in instituties van de (democratische rechts)staat. Daarbij kan aandacht besteed worden aan:

- historische perioden waarin hervormingen van staten plaatsvonden;

- de institutionele inrichting van democratische rechtsstaten, met onder andere wijzen van machtsdeling (waaronder de *trias politica*), institutionele waarborgen van rechten (waaronder het legaliteitsbeginsel) en actoren van de rechtsstaat (waaronder de rechterlijke macht);
- de ontwikkeling van het denken over burgerschap;
- actuele ontwikkelingen in de democratie, bijvoorbeeld de invloed van populisme en van democratiserende bewegingen van onderaf.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan institutionele ordeningen van een democratische rechtsstaat vergelijken met democratiemodellen en beargumenteren welk democratiemodel het meest overeenkomt met de situatie in de betreffende staat.
2. De student kan aan de hand van burgerrechten, politieke en sociale rechten beschrijven in welke historische periode deze rechten in de constitutionele structuur van staten zijn geïnstitutionaliseerd.
3. De student kan de westerse democratie en noties over burgerrechten en rechtsstaat beschrijven als een uniek product van contingente ontwikkelingen in de Europese geschiedenis.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1

De student krijgt een beschrijvende tekst waarin de belangrijkste kenmerken de staatsinrichting in Weimar-Republiek (Duitsland tussen 1918 en 1933) worden uiteengezet. Beschreven wordt op welke manier verkiezingen plaatsvonden, welke inspraakmogelijkheden voor burgers en organisaties mogelijk waren en welke bevoegdheden relevante actoren hadden.

1. Beargumenteer welk democratiemodel (elitisme, pluralisme of participatiedemocratie) het meest overeenkomt met deze institutionele ordening in de Weimar-Republiek.

Vraag bij indicator 2

In een rechtsstaat bestaan verschillende soorten rechten (burgerrechten, politieke en sociale rechten).

1. Leg aan de hand van een voorbeeld van elk type recht uit:
 - a. in welke historische periode deze rechten gecodificeerd zijn;
 - b. welke rol de overheid bij deze soort rechten speelt.

Subdomein 3.5: Oriënterende tijdvakkenkennis

Inhoudelijke kennis van geschiedenis kan op verschillende niveaus van gedetailleerdheid worden omschreven. Behalve gedetailleerde feitelijke kennis is er algemene kennis op hoofdlijnen die helpt om tijdsbeelden op te bouwen en karakteristieken van verschillende perioden en tijdvakken van elkaar te

onderscheiden. Deze kennis wordt oriëntatiekennis genoemd. In dit subdomein gaat het om:

- Zodanige beheersing van oriëntatiekennis dat een beeld op hoofdlijnen van het verleden van de mensheid kan worden geschetst.
- De relatie tussen algemene ontwikkelingen en verschijnselen en bepaalde specifieke voorbeelden in een specifieke historische context.
- Het eigen karakter van tijdvakken zoals dit blijkt uit (unieke) kenmerkende aspecten van tijdvakken en uit de specifieke verschijningsvorm binnen een tijdvak van een meer algemeen voorkomend verschijnsel.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan met behulp van globale kennis van een samenhangend stelsel van tijdvakken en perioden ontwikkelingen op langere termijn beschrijven, waarbij de situatie in verschillende tijdvakken met elkaar wordt vergeleken.
2. De student kan specifieke voorbeelden van historische gebeurtenissen, ontwikkelingen en verschijnselen in verband kunnen brengen met de kenmerkende aspecten van een bepaald tijdvak en op grond daarvan kunnen beredeneren of sprake is van een (typerend) voorbeeld of van een atypische uitzondering.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Vraag bij indicator 1

1. Beschrijf het proces van staatsvorming zoals dat in de late Middeleeuwen in Europa op gang kwam en via diverse stadia uitliep op constitutioneel-democratische staatsvormen van de 19^e en de 20^e eeuw.
Besteed aandacht aan voor verschillende tijdvakken typerende ontwikkelingen en verschijnselen.

Vraag bij indicator 2

De student krijgt een beschrijving het bewind van dopers in Münster in de jaren 1533-1535 met het optreden van onder andere Jan van Leiden. De zestiende eeuw is het tijdvak waarin de protestantse Reformatie een splitsing in de Europese christelijke kerk teweegbracht.

1. Leg uit in hoeverre de gebeurtenissen in Münster daarvan een goed voorbeeld vormen, dan wel een uitzondering op het gebruikelijke patroon.

Domein 4: Vakdidactiek geschiedenis

Dit domein betreft de vakspecifieke onderwijsmethoden en pedagogische inzichten die in het geschiedenisonderwijs worden toegepast en de wetenschappelijke inzichten die daarover bestaan.

Subdomein 4.1: Doelen van geschiedenisonderwijs

Doelstellingen voor geschiedenisonderwijs in het eerstegraadsgebied wijken af van die in het tweedegraadsgebied omdat zij zich specifiek richten op:

- hogere-orde-denken (zie ook subdomein 1.1.);
- voor leerlingen van de bovenbouw havo/vwo betekenisvol geschiedenisonderwijs;
- historische achtergronden van maatschappelijke vraagstukken;
- een carrière in de geschiedwetenschap of aanverwante vakgebieden;
- maatschappelijke functies van geschiedenis (zie subdomein 1.2);
- de koppeling tussen verleden, heden en toekomst.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan doelstellingen voor geschiedenisonderwijs in de bovenbouw formuleren die zich richten op:
 - a. hogere-orde-denken;
 - b. voor leerlingen van de bovenbouw havo/vwo betekenisvol geschiedenisonderwijs;
 - c. historische achtergronden van maatschappelijke vraagstukken;
 - d. een carrière in de geschiedwetenschap of aanverwante vakgebieden;
 - e. maatschappelijke functies van geschiedenis;
2. De student kan bij het formuleren van doelstellingen voor bovenbouw havo/vwo beredeneerd onderscheid kunnen maken tussen het havo- en het vwo-niveau.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Opdracht bij indicator 1 en indicator 2

1. Ontwerp doelstellingen voor een lessenserie geschiedenis voor een bovenbouwklas, waarbij je rekening houdt met het volgende:
 - a. Er zijn doelstellingen geformuleerd op zowel het niveau van kennis en begrip als het niveau van hogere-orde-denken (bijvoorbeeld de categorieën toepassing, analyse, synthese en evaluatie uit de taxonomie van Bloom).
 - b. Bij het formuleren van de doelstellingen is aantoonbaar rekening gehouden met de theorie over basisinzichten (zie *Geschiedenisdidactiek* hoofdstuk 1.3).

- c. Bij het formuleren van doelstellingen is aantoonbaar rekening gehouden met het geschikt maken van de inhoud van geschiedenis voor bovenbouwleerlingen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van de theorie van Kieran Egan over 'filosofisch denken'.
- d. Bij het formuleren van de doelstellingen zijn vaardigheden behorend tot historisch denken en redeneren aan de orde gesteld.
- e. Bij de doelstellingen is duidelijk gemaakt en beargumenteerd of ze gericht zijn op het havo- dan wel het vwo-niveau.

Subdomein 4.2: Ontwerpen van geschiedenisonderwijs

Het ontwerpen van voor leerlingen uit het eerstegraads gebied zinvol en betekenisvol geschiedenisonderwijs vergt vakdidactische vaardigheden en pedagogische inzichten die het mogelijk maken de in de vorige rubriek genoemde doelstellingen te operationaliseren, zoals:

- het beoordelen van schoolboeken en ander lesmateriaal bedoeld voor de bovenbouw
- het verzamelen en in geschikte vorm gieten van tekst- en beeldmateriaal
- het ontwerpen van een leeromgeving die het leren van leerlingen in de bovenbouw stimuleert
- daarbij op functionele wijze gebruik maken van ict
- hogere niveaus van historisch denken en redeneren (zie 1.1, 1.2, 2.1 en 2.3) toepassen in een voor leerlingen van de bovenbouw ontworpen leeromgeving
- het formuleren van voor leerlingen van de bovenbouw geschikte opdrachten
- het omschrijven van een doorlopende leerlijn van onderbouw naar bovenbouw
- voor bovenbouwleerlingen zinvolle vormen van herhaling en toepassing van oriëntatiekennis (zie 3.5) ontwerpen
- opdrachten ontwerpen die gebaseerd zijn op een vergelijkende benadering van geschiedenis (vergelijkingen tussen situaties in het verleden zowel als vergelijkingen tussen verleden en heden) aan de hand van centrale concepten die van belang zijn voor de burgerschapsontwikkeling van leerlingen (bijvoorbeeld: mensenrechten, gelijkheid en ongelijkheid, politieke zeggenschap, welvaart en welzijn, etc.)
- actuele onderwijsontwikkelingen koppelen aan de geschiedenisdidactiek

Indicatoren masterniveau

1. De student kan schoolboeken en ander onderwijsmateriaal beoordelen op geschiktheid voor het bereiken van onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1).
2. De student kan geschiedenisonderwijs ontwerpen dat gericht is op onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1).
3. De student kan een doorlopende leerlijn beschrijven voor het vak geschiedenis van onderbouw naar bovenbouw.
4. De student kan vormen van herhaling en toepassing van oriëntatiekennis ontwerpen (zie subdomein 3.5).

5. De student kan comparatief geschiedenisonderwijs ontwerpen met het oog op de ontwikkeling van burgerschap.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Opdracht bij indicator 1

1. Schrijf een beoordeling van een hoofdstuk uit een geschiedenisboek bestemd voor bovenbouw havo en vwo waarin je nagaat in hoeverre het geschikt is voor het bereiken van tevoren door jou zelf geformuleerde onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1).
Breng tekorten en overtuigingen in kaart.

Opdracht bij indicator 2

1. Ontwerp met behulp van een geschiedenisboek voor bovenbouw havo en vwo, en met behulp van aanvullend materiaal, dan wel uitsluitend op grond van zelf gezocht materiaal (tekst en beeld, voorzien van opdrachten op bovenbouwniveau) een lessenserie die geschikt is om tevoren door jou zelf geformuleerde onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1) te bereiken.

Subdomein 4.3: Kennis van wetenschappelijke geschiedenisdidactiek

Het gebruik van kennis en inzichten uit het internationale wetenschappelijke geschiedenisdidactisch onderzoek en van de praktijk van het geschiedenisonderwijs in andere Europese landen voor de eigen beroepspraktijk en het onderzoeken van de eigen beroepspraktijk aan de hand van aan wetenschappelijke geschiedenisdidactische literatuur ontleende concepten en vraagstellingen, zoals:

- kenmerken van historisch denken en redeneren door leerlingen;
- de wijze waarop het constructiekarakter van geschiedenis aan leerlingen kan worden uiteengezet;
- het opbouwen van een oriënterend totaaloverzicht van de geschiedenis;
- de wijze waarop leerlingen kunnen leren om te gaan met historisch bronnenmateriaal.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan een wetenschappelijk artikel over geschiedenisdidactiek op zijn merites beoordelen, waarbij aandacht wordt besteed aan de gehanteerde onderzoeksmethode en de geldigheid van de onderzoeksresultaten.
2. De student kan de inhoud van een wetenschappelijk artikel over geschiedenisdidactiek toepassen op de eigen onderwijssituatie en daaruit consequenties trekken voor aanpassing van het eigen onderwijs dan wel manieren waarop het eigen onderwijs nader kan worden onderzocht.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Opdracht bij indicator 1

1. Schrijf een bespreking van een wetenschappelijk artikel betreffende geschiedenisdidactiek uit een internationaal peer-reviewed tijdschrift of een daarmee te vergelijken publicatie. Besteed aandacht aan de onderzoeksvraag, de onderzoeksmethode en de geldigheid van de onderzoeksresultaten.

Opdracht bij indicator 2

1. Vergelijk de inhoud van een wetenschappelijk artikel betreffende geschiedenisdidactiek uit een internationaal peer-reviewed tijdschrift of een daarmee te vergelijken publicatie met de situatie in je eigen onderwijs aan bovenbouw havo en vwo en trek hieruit conclusies voor aanpassing van je eigen onderwijs dan wel manieren waarop je je eigen onderwijs nader zou willen onderzoeken.

Subdomein 4.4: Kennis van toetsen en examineren van geschiedenis

Voor het toetsen en examineren van geschiedenis op bovenbouwniveau is kennis vereist die het mogelijk maakt het gebruik van een oriënterend kenniskader, het gebruik van (historische) begrippen en het toepassen van historische redeneerwijzen te evalueren, zoals:

- kennis van verschillende toetsvormen die toepasbaar zijn op voor de bovenbouw onderscheidende vormen van geschiedenisonderwijs;
- kennis van analysemethoden van toetsresultaten en het daarop aansluitend ontwerpen van remediërende activiteiten;
- kennis van de problematiek van de landelijke examens geschiedenis en de wijze waarop deze op scholen, door middel van een schoolexamen en een centraal schriftelijk eindexamen, worden geïmplementeerd;
- kennis van voorbeelden van examenpraktijken in het buitenland.

Indicatoren masterniveau

1. De student kan toetsmateriaal ontwerpen dat in kaart brengt of onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1) bereikt zijn.
2. De student kan op basis van analyse van een toetsresultaat nagaan waar onderwijsdoelstellingen (subdomein 4.1) nog onvoldoende zijn bereikt en een daarop passende remediërende activiteit ontwerpen.
3. De student kan een Programma voor Toetsing en Afsluiting (PTA) ontwerpen met kritische verantwoording.
4. De student kan kritisch en afstandelijk oordelen over de examenpraktijk in Nederland aan de hand van vergelijkingen met examenpraktijken in het buitenland.

Kenmerkende voorbeeldvragen

Opdracht bij indicator 1

1. Ontwerp een toets met opgaven, modelantwoorden en een scoringsvoorschrift, waarin het bereiken van de voor een lessenserie geformuleerde onderwijsdoelstellingen (**subdomein 4.1**) aantoonbaar wordt geëvalueerd.
Houd bij het samenstellen van de toets rekening met de kwaliteitscriteria die voorkomen in hoofdstuk 14 van *Geschiedenisdidactiek*.

Opdracht bij indicator 2

1. Analyseer de resultaten van een zelf gegeven toets en stel vast welke onderwijsdoelstellingen (**subdomein 4.1**) voldoende en welke onvoldoende bereikt zijn.
2. Ontwerp een daarop passende remediërende activiteit die zich richt op het alsnog bereiken van onvoldoende bereikte onderwijsdoelstellingen (**subdomein 4.1**).

Opdracht bij indicator 3

1. Schrijf een Programma voor Toetsing en Afsluiting waarmee je voldoet aan de wettelijke eisen betreffende het schoolexamen en het centraal examen geschiedenis.
2. Voorzie het PTA van een toelichting waarin je gemaakte keuzen verantwoordt.

Opdracht bij indicator 4

1. Vergelijk de examenpraktijk wat betreft geschiedenis in Nederland met die in een ander land en stel op grond daarvan de zwakke en sterke punten van de examenpraktijken in beide landen vast.
2. Formuleer suggesties voor verbetering van de examenpraktijk in Nederland.

5 Redactie en validering

Redactieteam

Ton Emonds	Fontys Tilburg
Gijs van Gaans	Fontys Tilburg
Arie Wilschut	Hogeschool van Amsterdam
Frans Groot	Hogeschool van Amsterdam
Huub Oattes	Hogeschool van Amsterdam

Valideringsgroep

Ton Emonds	Schrijfgroep, Fontys Tilburg
Huub Oattes	Schrijfgroep, Hogeschool van Amsterdam
Arie Wilschut	Lector didactiek Mens en Maatschppijvakken, Hogeschool van Amsterdam
Ton van der Schans	Voorzitter Vereniging van docenten geschiedenis en staatsinrichting in Nederland
Ed Jonker	Emeritus hoogleraar, Universiteit Utrecht
Petra Smulders	Voorzitter valideringsgroep, stuurgroep LOVM, Hogeschool van Amsterdam
Arie Vonk	Projectleider, <i>10voordeleraar</i>

Colofon

Den Haag, maart 2018

Uitgave

10voordeleraar, Vereniging Hogescholen

www.10voordeleraar.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteurs, redactie en uitgever geen aansprakelijkheid voor de gevolgen daarvan.